

Leșirea din Iluminism

„Pentru un observator superficial,
adevărul științific se află în afara oricărei îndoieli.”

Henri Poincaré

Nevoia de sinteză pare să fie presantă pentru intrarea în faza postiluministă a cunoașterii. Tendințele clasice de dispersare și integrare – aparent contrarii – au aliniat cunoașterea, mai ales pe cea științifică, la semnificațiile coagulante ale monadei, ca unitate a diversității. Prevalența unității a avut sens rațional exclusiv. Doar alterarea raționalului întreprinsă de ideologie a aruncat în derizoriu epistemic științele sociale, bunăoară. Fuga de ideologie a dus la autonomizare excesivă a domeniilor și la izolare în instrumentalism, aruncând științele umane pe traseul rătăcitor al măsurării și calculului obiectivant. În cazul în care nu au deraiat în criticism sau istoricism. Aplicabilitatea tehnologică, deși a forțat specializarea, a generat contexte intercomunicaționale, ca traseu de limitare a autosuficienței deterministe. Tentația diversității și poziționarea preeminentă a fragmentarului în științele naturii, tocmai pentru că a rămas în repere raționale, s-a epuizat în regăsirea simetriei universurilor. Natura fizică este cea care a raționalizat paradoxul dintre profunzimea din ce în ce mai îngustă și orizontul din ce în ce mai larg în cunoaștere. Revelația cuantei a luminat Universul ca întreg.

Extensia experienței cunoașterii lumii fizice la alte tipuri de realități nu s-a dovedit rodnică. Interpretarea economiei în baza legilor fizice pare că este o temă academică, în fond dovedindu-se un exercițiu de stil comparabil cu adaptarea ca standard de creativitate minoră. Reformularea problemelor dintr-o realitate ce ține de natura umană în termenii cunoașterii naturii fizice are cel mult valoare ludică, de fluidizare a intelectului și de relaxare a inducției. Ca și când am concepe în versuri cu rimă problema corelației dintre creșterea productivității și creșterea salariilor; ne impresionează prin vibrație, dar nu deschide vreo posibilitate de a vedea o altă dimensiune sau cale de utilizare performantă a lucrurilor. Mixările îndrăznețe de realități și metode de cunoaștere nu diferă de efortul în van specific încrucișării speciilor.

În loc să ieșim din îngustimea fragmentului prin altoirea metodelor științifice între ele, mai normal este să schimbăm referențialele sau să lărgim orizontul viziunii compatibile cu întregul. Pentru răspunsul nesatisfăcător dat cătimii, trebuie să venim cu replica dubitativă a metafizicii ca să spargem cercul vicios al asumției. Rezultatul detaliului rațional trebuie să treacă proba ordinii generale a metafizicii. O știință, mai ales socială, dă semne de maturizare nu pentru că pare să-și fi clarificat o infrastructură a noțiunilor, ci pentru

că aceasta este concordantă cu o suprastructură a conceptelor. Cunoașterea nu are sens decât ca metacunoaștere.

În științele economice, tarate de viziunea iluministă construită în jurul preceptului baconian „știința este putere”, apelul la instrumente din științele exacte pare natural. Oricum, „natura lețea” viziunii a deschis o buclă deviantă în a randamentaliza socialul prin umanizarea economicului. Iluminismul a pus științele economice în situația tragică de a-și consuma subiectul. Starea intră în coliziune cu semnificațiile ideii de progres. Natura umană are în economia iluministă o cale implacabilă spre apocalipsă. Economia s-a obiectualizat prin definiție și are o funcție exclusiv materială. Ea tratează indistinct și agresiv natura în ansamblul ei, inclusiv natura umană. Economia croită pe calapodul iluminist identifică material atât individul, cât și societatea. Ea sacrifică natura – inclusiv natura umană – pentru preeminența materialistă.

Marea provocare a cercetării economice este adecvarea metodelor la consistența umană a obiectului ei pentru a avea șansa să iasă din bucla materialistă în care a fost împinsă de Iluminism. În primă fază cercetătorii economiști trebuie să se poziționeze corect pentru a putea să se asigure, în sensul să fie conștienți, de capcanele relativizării cunoștințelor de până acum. Excesul de cunoștințe despre „copac” și slaba relevanță a acestora în raport cu regularitatea naturală a „pădurii” indică starea critică. Repoziționarea principală, de natură metafizică, înseamnă nu doar revoluția în domeniul resurselor prin renunțarea la externalizări, cum sugerează viziunea privind societatea cunoașterii și economia bazată pe cunoștințe, ci și repunerea umanului în centrul referențialelor de testare a performanței ca funcție a economiei.

Fizicalizarea economiei și golirea de conținut a funcției sociale a economiei dintr-o obsesie a căii regale a randamentalismului sărăcește condiția acestei științe sociale. Leșirea din acest blocaj înseamnă rechemarea la bara umanului a tuturor conceptelor economiei construite pe tezele Iluminismului. Și asta nu doar pentru a reveni la funcția socială a economicului, ci și pentru a regândi noțiunile și conceptele în armonie cu sensurile naturii umane și pentru acordul ei vital, extrem de fin, cu natura în general. Adică, într-un fel esențial, economia să iasă din reducățiile raționaliste de tip mecanicist, ca și din deducțiile copiate și să intre în faza adecvării la completitudinea sistemelor vii cu autoreglare. Este vorba, pe scurt, de întoarcerea acasă a economiei, în universul științelor umane.

Marin Dinu